

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ТА ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

У статті аналізуються наукові підходи до визначення понять «соціальний працівник», «професійно важливі цінності», «професійні якості соціальних працівників» та «позааудиторна робота зі студентами». Запропоновано деякі види позааудиторної роботи, які мають формуючий вплив на особистість майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: соціальний працівник, професійні якості соціальних працівників, професійні цінності соціальних працівників, позааудиторна робота зі студентами.

Постановка проблеми. Розвиток українського суспільства характеризується інтенсивними соціально-економічними й геополітичними змінами, що породжують політичні, економічні, соціальні та морально-психологічні проблеми. В таких умовах стає необхідною діяльність установ соціальної сфери, що покликані допомагати суспільству подолати труднощі, пов'язані з вирішенням соціальних, психологічних, культурологічних, етнічних проблем. Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання підготувати висококваліфіковані кадри майбутніх соціальних працівників. Важливою складовою професійної компетентності соціальних працівників є професійно важливі цінності та якості, що свідчить про актуальність даної теми.

Проблемам підготовки висококваліфікованих фахівців до професійної діяльності присвячені праці В. Андрущенка, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лутай, С. Сисоевої, Т. Децюк та ін. Окремі аспекти підготовки соціальних працівників до професійної діяльності розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних науковців О. Безпалько, І. Зверевої, А. Капської, Т. Семигіної, І. Миговича, Л. Міщик, В. Полтавця, Г. Попович, Є. Холостової та ін. Проте в педагогіці бракує наукових досліджень і практичних розробок, спрямованих на формування професійно важливих якостей та цінностей у майбутніх соціальних працівників під час позааудиторної роботи.

Мета статті проаналізувати наукові підходи щодо проблеми формування професійно важливих якостей та цінностей у майбутніх соціальних працівників під час позааудиторної роботи

Результати теоретичного дослідження. Успішність діяльності фахівця соціальної роботи пов'язана із сформованістю у нього вмінь регулювати міжособистісні відносини, забезпечувати умови для розвитку особистості та налагоджувати взаємодію з представниками різних соціальних груп.

За визначенням Є. Холостової, соціальний працівник – це професіонал, який реалізує реальну соціальну політику державної влади на основі соціального захисту різних верств населення [7, с. 7]. Як зазначає науковець, соціальний працівник має володіти не лише педагогічними, юридичними, психологічними знаннями, знаннями з соціальної філософії та етики, але й високими морально-етичними якостями, які не дозволять йому піддатися спокусі маніпулювати людьми в корисливих цілях [7, с. 4].

Професійна соціальна робота здійснюється відповідно до етичних принципів та цінностей суспільства. У рамках нашого дослідження важливо звернути увагу на погляди науковців стосовно особистих якостей та морально-етичних цінностей, якими має володіти фахівець соціальної сфери для здійснення професійної діяльності.

Зокрема, вітчизняна дослідниця А. Капська виділяє такі якості соціального працівника:

- інтелектуальні до яких відносить ерудицію, гнучкість, аналітичність, оперативність мислення і прийняття рішень, розміркованість, кмітливість, орієнтацію на навчання;
- моральні: гуманність, громадянськість, доброзичливість, тактовність, терпимість, принциповість, повага до людей, чесність, винахідливість, оптимістичність;
- комунікативні: комунікабельність, адаптивність, контактність, емоційність, уміння слухати і чути, вміння переконувати [4];
- вольові: дисциплінованість, наполегливість, витримка, рішучість, організованість, врівноваженість, сміливість, вимогливість;
- організаторські: підприємливість, активність, ініціативність, відповідальність, впевненість у собі, цілеспрямованість [4].

Науковець Є. Холостова пропонує поділити всі професійно важливі особистісні якості на три групи:

- до першої слід віднести психофізіологічні характеристики, необхідні для здійснення соціальної роботи як виду діяльності;
- до другої – психологічні характеристики соціального працівника як особистості;
- до третьої – психолого-педагогічні характеристики, від яких залежить ефект «особистої чарівності» [7].

Аналіз наукових праць, присвячених особистим якостям соціального працівника, дає змогу виділити якості, необхідні соціальному працівнику для професійної діяльності в багатонаціональному середовищі, серед яких виділяємо такі: етнічна толерантність, комунікативна толерантність, відкритість, допитливість, альтруїзм, справедливість, сумлінність, чуйність, повага до представників інших національностей, доброта, порядність, гуманність, терплячість, щирість.

Професійно важливі якості особистості необхідні для якісного виконання працівником соціальної сфери своїх професійних обов'язків. Пропонуємо виділити такі особистісні професійно важливі якості майбутніх соціальних працівників, які формуються в умовах вищого навчального закладу: комунікабельність, оптимізм, толерантність, емпатійність, доброзичливість, відповідальність, стресостійкість, творче мислення [3, с. 24–25].

На думку А. Капської, важливою складовою особистості фахівця соціальної роботи є наявність моральних цінностей, серед яких гуманність, громадянськість, доброзичливість, тактовність, терпимість, принциповість, повага до людей, чесність, винахідливість, оптимістичність [4].

Проаналізувавши різні підходи науковців до розуміння якостей та цінностей соціального працівника, пропонуємо розглянути наступні професійно важливі особистісні якості та моральні цінності соціальних працівників:

- гуманізм – найвищою цінністю для соціального працівника є людина;
- альтруїзм – соціальний працівник не повинен чекати від свого клієнта подяки або оплати, а також популярності, прихильності чи чогось подібного;
- емпатія – соціальний працівник має відчувати співпереживання по відношенню до проблеми клієнта, проте надмірне співпереживання може спричинити професійне вигорання;
- індивідуальний підхід – соціальний працівник має сприймати кожного клієнта як унікальну особистість і підбирати форми та методи роботи відповідно до його індивідуальних особливостей;
- чесність – соціальний працівник повинен максимально чесно повідомляти свого клієнта про хід вирішення його проблеми, не надаючи при цьому хибної надії;
- справедливість – в процесі здійснення своїх професійних обов'язків соціальний працівник має керуватися законами справедливості;
- об'єктивність – при аналізі проблеми клієнта і підборі форм та методів допомоги соціальний працівник має бути максимально об'єктивним;
- тактовність і уважність – будь-яка необережна фраза може завдати великої шкоди клієнту і звести нанівець усю попередню роботу фахівця;
- толерантність – повага до думки клієнта, його особливостей, поглядів та позицій;
- самоконтроль, самокритичність та прагнення до самовдосконалення – соціальний працівник має критично оцінювати свої дії і результати, контролювати власні думки, емоції та вчинки. Крім того, справжній фахівець повинен займатися постійним самовдосконаленням та самоосвітою [2, с. 25];
- комунікабельність – вміння комунікувати з клієнтами, їх оточенням, колегами є ознакою професіоналізму соціального працівника;
- оптимізм – соціальний працівник має вірити в клієнта і в покращення його складної життєвої ситуації. Своєю впевненістю фахівець має наснажувати клієнта [2, с. 25].

Формування вищезазначених професійно важливих якостей та цінностей у майбутніх соціальних працівників здебільшого формуються під час навчання у вищому навчальному закладі. У зв'язку із тенденціями до скорочення аудиторних занять у вищій освіті все більшого значення набуває позааудиторна самостійна робота студентів.

Під позааудиторною роботою ми розуміємо діяльність студентів під керівництвом і контролем викладачів, якою вони займаються у вільний від аудиторних занять час в умовах вищого навчального закладу з метою формування професійної компетентності, а також самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти.

Основні напрями позааудиторної виховної роботи у вищому навчальному закладі: формування наукового світогляду; громадянське та патріотичне виховання; правове виховання; моральне виховання; художньо-естетичне, трудове, фізичне виховання; екологічне виховання; професійно-педагогічне виховання [1].

Реалізація цих напрямів роботи у вищих навчальних закладах має різноманітні форми: диспути, вечори, читачькі конференції, бесіди, свята, лекції, зустрічі тощо. Вони сприяють розвитку особистості студентів та їх професійного потенціалу. У вітчизняній педагогічній літературі майже не узагальнено

нові підходи до організації самостійної роботи студентів, різноманітних форм і видів позааудиторної роботи.

О. Карпенко зазначає, що саме позааудиторна діяльність виступає ефективною педагогічною умовою, де найбільш продуктивно використовують професійно-розвивальні технології, які реалізуються в різноманітних формах роботи (тренінговому клубі, соціальній ігровеці, школі лідерів, та ін.), оскільки позанавчальна діяльність виступає праобразом реальної діяльності [5].

Позааудиторна виховна робота забезпечує найбільш високі результати в підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності, якщо вона має особливий педагогічно спрямований характер, різнобічно співвідноситься з формами і методами її організації, спирається на конкретний рівень розвитку професійних інтересів студентів, забезпечує їхню активну суспільно-педагогічну позицію, тісно пов'язана з навчальною та науковою роботою, проводиться системно [3].

Представники професорсько-викладацького складу координують і спрямовують діяльність студентських об'єднань, очолюваних студентськими лідерами (рада студентів, студентські ЗМІ), з метою підвищення їх впливу на формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Розглядаючи основні вимоги до керівників різних форм позааудиторної роботи, визначимо особисті якості, які мають бути притаманні цим педагогам:

- здатність визначати мету;
- здатність допомагати людям у досягненні мети;
- здатність спільно з іншими формулювати завдання [6, с. 14].

Керівник об'єднання студентів відіграє в цій роботі дуже важливу роль. Він стимулює й надихає членів об'єднання активно шукати нові знання, самовдосконалюватися, підвищувати свій професійний рівень. Тому керівником об'єднання має бути людина з великим потенціалом, здатна організувати та координувати дії інших людей, яка має авторитет, користується повагою [6, с. 16]. Під час проведення заходів студентськими об'єднаннями керівники повинні наголошувати на важливості та значенні набутих у процесі позааудиторної діяльності навичок та умінь у подальшій професійній діяльності.

Ми пропонуємо такі форми та методи позааудиторної роботи для майбутніх фахівців соціальної сфери, які, на нашу думку, будуть сприяти формуванню професійно важливих якостей та цінностей у майбутніх фахівців соціальної роботи: школа тренінгів, волонтерські об'єднання, агенція соціальних проектів, студентський клуб інтелектуального кіно, студентське самоврядування, клуб інтелектуальної молоді, дебатний клуб, творча студія.

Кожна із запропонованих форм позааудиторної роботи апробована зі студентами спеціальності «Соціальна робота» в Чернігівському національному технологічному університеті. Студенти, які були активними учасниками позааудиторної діяльності, демонструють кращі результати сформованості особистісних якостей та цінностей. Найбільший вплив на особистість майбутніх соціальних працівників, на нашу думку, мають волонтерські об'єднання, агенція проектів та школа тренінгів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників важливого значення набуває формування особистісних якостей і цінностей у студентів. У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі важливе значення має позааудиторна робота зі студентами. Серед форм позааудиторної роботи, які мають найбільший формуючий вплив на особистість студентів варто виділити: волонтерські об'єднання, агенція проектів та школа тренінгів.

Подальшого дослідження потребує пошук нових сучасних форм позааудиторної роботи зі студентами та емпіричне дослідження їх впливу на формування професійно важливих цінностей та якостей у майбутніх соціальних працівників.

Використані джерела

1. Децюк Т. М. Технології формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі : [методичні рекомендації для позааудиторної роботи зі студентами спеціальності «Соціальна робота»] / Т. М. Децюк. – Чернігів : ЧНТУ, 2015. – 87 с.
2. Децюк Т. М. Формування професійних етичних принципів та цінностей у майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі / Т. М. Децюк, Ю. А. Хижняк, А. В. Боровик // Проблеми соціальної роботи : філософія, психологія, соціологія. – Чернігів : ЧНТУ, 2017. – № 2 (10). – С. 22–28.
3. Децюк Т. М. Формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Децюк Тетяна Миколаївна. – Глухів, 2015. – 238 с.
4. Капська А. Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників [Електронний ресурс] / А. Й. Капська. – Режим доступу : http://gnpu.edu.ua/files/VIDANNIY/Visnik_15_2/V15_2_12_16.pdf

5. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти : науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія / О. Г. Карпенко / [за ред. С. Я. Харченко]. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с.
6. Навчальні гуртки [Серія «Технології соціальних змін»]. – К. : Ресурсний центр «Гурт», 2012. – 105 с.
7. Холостова Е. И. Профессионализм в социальной работе: учебное пособие / Е. И. Холостова. – [3-е изд.]. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2009. – 236 с.

Detsiuk T. M., Otroshko S. O.

FORMATION OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES AND VALUES OF FUTURE SOCIAL WORKERS DURING EXTRACURRICULAR ACTIVITY

Higher educational establishments are faced with the task to prepare highly skilled personnel of future social workers. Important components of the professional competence of social workers are professionally important values and qualities that testify the relevance of this topic.

The success of activity of a specialist in social work depends on the formation of his ability to regulate interpersonal relationships, to provide conditions for the development of personality and to establish interaction with the representatives of various social groups.

By the definition of Ye. Kholostova, a social worker is a professional who realizes the real social policy of state power on the basis of social protection of different segments of the population. Professional social work is carried out in accordance with the ethical principles and values of society.

An analysis of scientific works devoted to the personal qualities of a social worker makes it possible to highlight the qualities that a social worker needs for professional activity in a multinational environment, among which we distinguish the following: ethnic tolerance, communicative tolerance, openness, curiosity, altruism, justice, conscientiousness, responsiveness, respect for representatives of other nationalities, kindness, decency, humanity, patience, sincerity.

The formation of the abovementioned professionally important qualities and values of future social workers is mostly shaped by studying at a higher education institution. Due to the tendency to reduce the number of curricular studies in higher education extracurricular independent work of students becomes of increasing importance. We propose such forms and methods of extracurricular work for future specialists in the social sphere, which, in our opinion, will contribute to the formation of professionally important qualities and values of future social work professionals: training school, volunteer associations, social projects agency, student club of intellectual cinema, student self-government, club of intelligent youth, debate club, art studio.

Key words: *a social worker, professional qualities of social workers, professional values of social workers, extracurricular activities for students.*

Стаття надійшла до редакції 07.12.2017 р.